

UDK 81'373.21
811.163.42'373.21
801.8:347.235
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno za tisak 11. 10. 2002.

Mislava Bertoša
Filozofski fakultet, Zagreb

Imena šuma u *Catasticum Fabii de Canali provisoris super lignis in Histria et Dalmatia* iz godine 1566.

U radu se ispituje manje istraživano područje toponomastike: motivacija u imenovanju šuma. Kao korpus za analizu izabran je katastik, koji je u XVI. stoljeću sastavio mletački providur za šume u Istri Fabio da Canal, u kojem je popisano 669 šuma. Analiza je provedena na dvjema razinama: prvo su analizirani leksemi koji su u Katastiku posvjedočeni u značenju »šume«, a zatim su imena šuma ili hilonimi svrstana u različite razrede s obzirom na to koji je motiv stajao u temelju njihova nastanka.

*The woods are lovely, dark, and deep,
But I have promises to keep,
And miles to go before I sleep,
And miles to go before I sleep.*
Robert Frost

1. UVOD

Imena šuma rijetko su predmetom toponomastičkih istraživanja, a u veoma razrađenom (pod)sustavu onima za kopnene referente (ojkonimi, geonimi, hidronimi, oronimi,...) obično se ne navodi onim koji bi se odnosio na šumska područja. Šume se spominju samo posredno, ukoliko su ostavile traga u nekom toponimu, kad se na osnovi toga može zaključiti da je riječ o predjelima koji su nekada davno bili pošumljeni.¹

1 Usp. Pellegrini 1990, 6; Šimunović 1986, 22. Takvi su primjerice oronim Gvozd ili ojkonom Gorica. Oni se svrstavaju među fitotoponime (fitooronime, odnosno fitoojkonime), dok imena šuma predstavljaju sasvim drukčiju kategoriju. Također, imena šuma ne bi trebalo miješati s

Pa ipak, šume su, pogotovo u prošlosti, zauzimale bitno mjesto u čovjekovu svakodnevnome životu, kako u njegovim stvarnim tako i u njegovim imaginarnim dimenzijama.² O tome najbolje svjedoči dobro artikulirani leksik i postoja-
nje brojnih leksema za označivanje šuma sa sasvim specificiranim značenjima.³

dendronimima, imenima stabala kao biljnih vrsta (primjerice, hrast, lipa, kesten...), odnosno dendrotoponimima (primjerice, Cerje, Bukovica, Hrasnik...) (usp. Visković 2001, 188–190, 287 i ondje navedenu literaturu).

- 2 Medijevalno se doba ponekad naziva »civilizacijom stabla« (usp. Andreolli & Montanari 1988, 10); Mletačka je Republika imenovala posebne »providure nad šumama« (»*Proveditori sopra Boschi*«) koji su bili zaduženi za sustavnu gospodarsko-pravnu brigu oko šuma, koji su popisivali šume na područjima pod mletačkom vlašću i od kojih su ostala mnoga zanimljiva svjedočanstva o tome kako su šume neophodne za funkcioniranje pojedinih država, jer ih opskrbljuju materijalom za loženje i za gradnju trgovačkih i ratnih brodova (usp. P. Kandler, 388). Simbolika šuma i promjene mentalnih reprezentacija u pojedinim epohama mogu se iščitavati i iz književnih i slikarskih djela. Naravno, i u današnje je doba šumama posvećena pozornost i priznata bitna uloga, iako na drukčije načine, u filozofskoj antropologiji (posebice M. Schele-
ra), ekološkim, bioetičkim i nekim feminističkim pokretima itd. Pitanjima o tome »što je sta-
blo čovjeku i što je čovjek stablu u raznim povijesnim vremenima« iz jedne interdisciplinarnog
perspektive kulturne botanike posvećena je opsežna knjiga N. Viskovića *Stablo i čovjek* (usp.
Visković 2001).

- 3 Primjerice, latinski jezik poznaje niz leksema različitih značenja poput: *silva*, *saltus*, *lucus*, *nemus*, *silvestria*, *quercetum* (usp. Marević 1997), *aviarium* (usp. Gaulin 1988, 89; Marević 2000), u srednjovjekovnom se latinskom pojavljuju leksemi *boscus* (*buscus*), *forestis* (*foresta*) (usp. Buck 1949). Srednjovjekovni su botaničari upotrebljavali brojne lekseme čija su se zna-
čenja razlikovala po tome koja je vrsta stabala u šumi prevladavala, a imali su i veoma široko
poimanje šume, koje je u njihovim djelima uključivalo i »kultiviranu« šumu: bolonjski botani-
čar Pietro De' Crescenzi iz XIV. st. u svojem djelu *Liber ruralium commodorum* spominje
pojmove *salicetum*, *pinetum*, ali i *olivetum*, *fichetum*, *malorum granatum silvam* (usp. Gaulin
1988, 85–90).

Hrvatski jezik poznao je u svojoj prošlosti puno više leksema za označivanje šume nego
danas. Veliki Akademijin Rječnik navodi ove: gvozd, dubrava (»listopadna šuma; šumski pre-
dio«), gaj (»mala uzgojena zajednička šuma«), lug (»šuma u močvarnim terenima«), ljesa / li-
jes (u sjeverozapadnim krajevima: »mala šuma pred kućom«), gora, gorica (»mlada šu-
ma«), drmun (sjeverni čakavizam; »šuma, šumica, ograđena privatna svojina«), handrača, za-
bran / zabrana. Spominje još i oblike dubje i šikara, zabilježene kod P. R. Vitezovića, a prema
vrsti drveća koje u šumi prevladava navedeni su: borik, brezik, bukvik, drenik, grabik, gra-
brik, grmik itd. Oblici koji također imaju značenje »šume« ili »pošumljenih predjela« i koji su
ostavili svoj trag u toponimima jesu još i: bor (može značiti »crnogorična šuma«), husta (»gr-
movita šuma«), kneja (»šuma«), čad (»teren prekriven šumom ili makijom«), ljut (»pošumljeni
krš«) (nav. prema Šimunović 1986, 22, 232–233).

Situacija u novijim rječnicima hrvatskoga jezika jest ova: najveći broj leksema za označivanje
šuma uopće nije registriran – bor, loza, husta, kneja, ljut, gorica, čad. Leksemi gvozd i dubra-
va kod V. Anića nose oznaku arhaizama. Rječnik hrvatskoga jezika u izdanju Leksikografskog
zavoda ima pomalo zagonetan popis leksema koji se u Anićevu Rječniku ili uopće ne spominju
ili su obilježeni kao arhaizmi, a ovdje su registrirani bez oznake da je riječ o zastarjelicama:
dubrava, ljes, gora. Treba svakako istaknuti zanimljivu pojedinost da je za leksem ljes prvo
navedeno značenje »šuma«, zatim »građevno drvo«, a tek na trećemu (posljednjem) mjestu
»mrtvačka škrinja«. Bitno je također napomenuti da je leksem šuma, koji danas u hrvatskom
jeziku ima najviši stupanj frekvencijske uporabe, relativno recentan, što najbolje pokazuje ne-
postojanje toponima tvorenih iz njegova oblika.

P. Skok u svojem Etimologijskom rječniku bilježi da se u hrvatskom jeziku šuma naziva i
arhaizmima gaj, dubrava, gvozd, ljes, lug, loza, gora, kneja, drmun (posljednji oblik samo na
čakavskom području).

Iz toga se posredno može zaključiti da je čovjek, iako je često zazirao od šume, jer su u njoj vrebale razne opasnosti – divlje životinje, razbojničke družine, čudovišta, duhovi, božanstva – u šumi pronalazio i zaklon, održavao je, čistio, iskorištavao, određivao joj granice i mjere, prisvajao, prodavao i, naravno, uništavao. Smatrao je da mu je neophodna za lov, ribolov, ispašu stoke, skupljanje plodova, rezanje grana i stabala za ogrjev, gradnju kuća, brodova..., a zato je postojala i potreba da šumu imenuje. Tako su imena šuma, kao i ostali onimi, nastajala kao sustav znakova s točno određenom društvenom funkcijom identifikacije i diferencijacije.⁴

Budući da se čovjekovo postupanje sa šumama i sam čin imenovanja mogu promatrati kao svojevrsna želja za njihovom »domestikacijom« ili »humanizacijom«, postavlja se pitanje o onomastičkoj motivaciji koja je stajala u temelju imenovanja, odnosno imena šuma. Na koji su način šume dobivale svoja imena? Je li to bilo prema imenu vlasnika, lokaliteta, prema vlastitim obilježjima i izgledu, prema fiziogeografskom izgledu tla ili...? U nastavku se, na temelju izabrane ograničene građe, pokušava odgovoriti na ta pitanja.

2. IZABRANI KORPUS

Kao korpus za analizu izabran je popis imena istarskih šuma zabilježen u katastru koji je 1566. godine sastavio mletački providur za šume u Istri Fabio da Canal.⁵ Rezultat je njegova terenskog obilaska Istre da bi za Mletačku Republiku dobio točne podatke o veličini, vrsti i položaju šuma u kojima ima raspoloživoga gorivog drva prema pojedinim općinama sljedećim redom: područje Umaga, Novigrada, Poreča, Sv. Lovreča Pazenatičkog, Dvigrada, Rovinja, Bala, Barbana, Labina, Plomina, Milja, Kopra, Izole, Pirana, Završja, Buzeta, Oprtlja, Vižinade, Buja, Grožnjana, Vodnjana, Motovuna i Pule. To je najstariji sačuvani katastr gorivog drva istarskih šuma, a po opsegu spada u manje katastrske – u njemu je popisano 669 šuma koje imaju svoje ime.

Interesantan je lingvistički, jer je napisan (tadašnjim) talijanskim (dakle, nestandardiziranim) jezikom uz čestu upotrebu venecijanizama te leksema i jezičnih konstrukcija iz lokalnih istarskih, romanskih i slavenskih, idioma, kao i onomastički, jer osim imena šuma sadržava brojne antroponomastičke i toponomastičke podatke.

3. ANALIZA

Kao što je već spomenuto, analiza je obuhvatila 669 imenovanih šuma. Isključila je bilo kakve pokušaje etimologijskih i dijakronijskih objašnjenja ograničivši se samo na motivaciju nominiranja šumskih područja. Tako je, primje-

4 Usp. Šimunović 1972, 148.

5 *Catasticum Fabii de Canali provisoris super lignis in Histria et Dalmatia, ann. MDLXVI* čuva se u Mletačkom državnom arhivu, a objelodanio ga je i za tisak priredio povjesničar D. Klen šezdesetih godina prošloga stoljeća.

rice, *Bosco in Daila* klasificirana među šume koje motiv nastanka svojeg imena nalaze u toponimu, točnije ojkonomu (Dajla) i nije se ulazilo u daljnje rasprave o tome je li taj ojkonom hrvatskoga, predromanskoga, romanskoga predijalnog, istriotskoga, furlanskoga, mletačkoga, talijanskoga ili možda nejasna postanja, kakvi sve mogu biti istarski ojkonomi.⁶ Isto tako, *Bosco di Sta Domenega* svrstana je među šume koje motiv nastanka svojeg imena ne nalaze u hagianimu, nego ojkonomu (Sveta Nedjelja). Glavni cilj analize mogao bi se formulirati kao pokušaj da se odrede početni poticaji koji su najčešće stajali u temelju imenovanja šuma i otkrije kakve su sve oblike ta imena mogla imati. Pristup je gradi sinkronijski.

Budući da je providur da Canal obavijesti o imenima šuma dobivao od svojih istarskih informanata, a oni su govorili lokalnim idiomima koji su se s jedne strane razlikovali međusobno, a s druge strane i od jezika kojim je i sam govorio, sastavljač je katastika podatke često djelomice zapisivao na onome jeziku na kojem su mu podaci bili i izrečeni. To se pogotovo događalo prilikom izricanja onoga oblika koji se odnosio na sam pojam šume. Najčešći je pojam za referiranje na šumu bio talijanski leksem *bosco*. Međutim, u Katastiku je posvjedočen niz drugih leksema od kojih se neki ponavljaju češće, neki su zabilježeni jednom ili dva puta, a neki se razlikuju od teritorija do teritorija. Kad se zbroje svi ti leksemi, dobije se (uistinu fascinantan) podatak da su na relativno malenome području istarskoga poluotoka u XVI. stoljeću za referiranje na krajolike prekrivene šumom bila u upotrebi čak 23 leksema.⁷ Na temelju konteksta samoga Katastika i pregledavanja relevantnijih rječnika pokušalo se ustanoviti značenje svakoga od tih leksema, no ta je zamisao samo djelomice provedena, jer je za neke lekseme to bilo nemoguće.

Na taj je način analiza provedena na dvjema razinama: prvo se razmatra svaki od tih leksema pojedinačno, smješta na određeno geografsko područje na kojem se pojavljuje i pokušava ustanoviti njegovo značenje, a zatim se imena šuma svrstavaju u različite razrede s obzirom na to koji je motiv stajao u temelju njihova nastanka.

3.1. Leksemi koji se u da Canalovu Katastiku upotrebljavaju u značenju »šume«, odnosno »pošumljenoga područja«

Leksemi koji su u da Canalovu Katastiku posvjedočeni u značenju »šume« i »pošumljena tla« jesu: *bosco, seraia, contrada, roveda, comunal, centa, costa, costiera, frata, prostimo, xatica, canedole, giroldia, carmè, carmedel, verada, pepellana, stantia, stansieta, grotta, ponta, bazze, presica*.

1. *BOSCO*: talijanski leksem u najširem i neobilježenom značenju »šume«, najfrekventniji u Katastiku na svim područjima osim Labina, Barbana i Plomina, očekivan je i neproblematičan.

6 *Usp.* Šimunović 1986, 150; Šimunović 1991.

7 A to je sasvim u skladu s izrečenom primjedbom o važnosti šuma za ljudski opstanak u prošlosti i o postojanju suodnosa između te važnosti i brojnosti leksema za njihovo označavanje.

2. *SERAIA*: pojam zabilježen na području Bala. Prema E. Rosamaniju može značiti »šuma okružena zidom ili ogradom«.
3. *CONTRADA*: u tome značenju spominje se veoma rijetko, na području Labina, Grožnjana i Vodnjana; između ostalih značenja, prema Rosamaniju može biti i »niska šuma«.
4. *ROVEDA*: pojam koji se spominje samo jednom, za referiranje na općinske šume (*rouede del comun*) na teritoriju Buja. Kod Rosamanija postoji samo u značenju »trnovite ograde, grmlja«. Iz Katastika se vidi da je riječ o grmovitim površinama koje su mogle dati veliku količinu drva.
5. *COMUNAL*: prisutna na cijelom poluotoku; znači »općinska šuma«.
6. *CENTA*: isključivo na području Sv. Lovreča, samo jednom; prema G. Frauu označava »ograđeni prostor (s voćnjakom)«. Katastik taj pojam spominje općenito (*Vi sono le Cente intorno alla terra si san lorenzo*), bilježi da na njima ima izvrsna drva (*ottime legne*) i da su rezervirane za ispašu goveda (*ma quel luoco è riseruato per pascolo di Manzi*); očito se radi o ograđenim šumama s pašnjacima.
7. *COSTA / COSTIERA*: leksemi nastali iz istoga korijena; zabilježeni u unutrašnjosti, na teritoriju Barbana, Labina (kad se spominje dolina rijeke Raše koja je sa svih strana okružena brdima), Buja, Grožnjana i Motovuna. Kod Rosamanija je, uz uobičajeno značenje zabilježeno i »dijelovi obronaka planina ili brežuljaka koji su posebno šumoviti«. U Katastiku se upotrebljavaju za referiranje na šumovite površine blizu obala rijeke, kao i na brdovita područja prekrivena šumom.
8. *FRATA*: polisemičan pojam; rijetko zabilježen u općini Rovinj, Poreč, Bale, Pula i Barban, nikada za označivanje privatnih šuma. Kod Rosamanija između ostalih značenja navedeno je i »mlada makija; manje površine šume za sječu među obrađenim poljima«.
9. *PROSTIMO*: proština; samo nekoliko puta zabilježen za označivanje šuma na području Vodnjana, Pule i Plomina, uvijek za šume u vlasništvu cijele općine. Rosamani (koji smatra da je taj pojam bizantskoga podrijetla) bilježi da se od kraja XVI. st. primjenjivao za označivanje šuma i pašnjaka kojima se mogla koristiti cijela općina.
10. *XATICA*: zatka; polisemičan i veoma problematičan pojam o čijemu pravnom i ekonomsko-povijesnom značenju postoji dosta radova. Upotreba je pojma bila ograničena samo na istočni dio istarskoga poluotoka: zabilježen je isključivo na područjima Labinštine, Barbanštine i Plominštine. Na tim područjima pojam je zatke jedini (uz poneki *bosco*) koji se spominje, i to uvijek za označivanje privatnih šuma: uz svaku je zatku obavezno navedeno ime vlasnika. Iz Katastika je moguće zaključiti da se sa zatki nije mogla dobiti neka veća količina drva. V. Bratulić bilježi da je riječ o prostranijim omeđenim prostorima s raznovrsnim kulturama – oranicama, livadama, pašnjacima i šumama,⁸ ponekad sa seljačkom kućom.

8 *Usp.* Bratulić 1960, 308. Ovdje se, naravno, ne može ulaziti u historiografske rasprave o pravnom i gospodarskom značenju toga pojma.

To bi donekle moglo pomoći u određivanju njezina značenja u spomenutom Katastiku: vjerojatno je riječ bila o nekoj vrsti privatnoga posjeda na kojem su rasle i manje šume.

11. *CANEDOLE*: pojam posvjedočen samo jednom, na području Buja, za označivanje privatne šume. Prema D. Olivieriju riječ je o močvarnome području na kojem uspijeva trska; vjerojatno neka vrsta »trstika«.
12. *GIROLDIA*: također posvjedočena jednom, na teritoriju Sv. Lovreča Pazenatičkog, također za označivanje privatne šume. Iz konteksta Katastika nije se moglo puno zaključiti. D. Klen spominje da je to bilo ime posjeda u blizini sela Gradina iznad Linskoga kanala koji je držala u zakup obitelj Geroldi iz Pule i koji se po njima nazivao Geroldia.⁹ Vlasnici spomenute šume nosili su prezime Girolodi, pa najvjerojatnije na tome tragu treba tražiti objašnjenje pojma.
13. *CARMÈ* / *CARMEDEL*: leksemi koji su vjerojatno nastali iz istoga korijena; svaki je spomenut jednom, na teritoriju Bala, za označivanje šume koja se nalazila u vlasništvu općine. Pojmovi se vjerojatno odnose na selo Krmed, tj. kontradu na kojoj se oko crkve sv. Petra razvilo naselje koje je dobilo to ime. D. Alberi spominje da je selo Krmed vjerojatno dobilo ime prema toponimu koji je nastao prema karakteristikama terena, ali ništa ne kaže o kakvom je terenu bila riječ.¹⁰
14. *VERADA*: spomenuta jednom, na bujskome području, za označivanje privatne šume. D. Klen bilježi da se radi o »kamenom spustu prema moru«¹¹, očito pošumljenome.
15. *PEPELLANA*: isto zabilježena jednom, na motovunskome području, za označivanje općinske šume. Pregledani ga rječnici ne navode. Pojam je valjda u nekakvoj vezi s pepelom; možda »dio zemlje dobiven krčenjem«?
16. *STANTIA* / *STANSIETA* (*stantieta*): stancija; pojam zabilježen na području Umaga, Novigrada, Bala, Rovinja, Buja i Motovuna, dakle u zapadnoj Istri; uvijek za označivanje privatnih šuma. *Stantia* (Rosamani bilježi *stansia*) znači »posjed sa seljačkom kućom, seosko imanje«; *stansieta/stantieta* je deminutivna izvedenica. V. Bratulić uspostavlja nepotpunu paralelu između pojma zatke koji je rasprostranjen isključivo u istočnoj Istri i pojma stancije koji je u upotrebi na zapadnome dijelu poluotoka i koji je romanskoga podrijetla.¹² Vjerojatno je riječ o privatnome posjedu s kućom na kojem rastu i šume.
17. *GROTTA*: zabilježeno samo jednom, na području Plomina, za označivanje općinske šume. Katastik upućuje na zaključak da se radilo o manjoj ili mladoj šumi, ili o guštiku, grmlju, jer nije mogla dati veliku količinu drva. Možda je označavala neku vrstu šume/guštika na kamenitu tlu ili kršu?

9 *Usp.* Klen 1969, 34.

10 *Usp.* Alberi 1997, 1575.

11 *Usp.* Klen, 1966–67, 15.

12 *Usp.* Bratulić 1960.

18. *PONTA*: polisemičan pojam; često zabilježen na rovinjskome području te nešto rjeđe na teritoriju Umaga, Novigrada i Labina, dakle, uvijek na obalnim područjima. Neke su *ponte* bile općinske, dok za većinu vlasništvo nije specificirano, iz čega se može zaključiti da nisu bile privatne. Na području Rovinja mnoge su nominirane prema imenu uvale ili planine – poznato je da se taj pojam upotrebljavao za imenovanje geografskih objekata i u unutrašnjosti i na obali.¹³ Rosamani spominje da može označivati »brežuljak koji se proteže duž zaljeva«. Ta dvojnost, istovremena povezanost s obalnim i kopnenim (brdovitim) oblicima, prisutna je i u značenju pojma *ponta* koje se može iščitati iz da Canalova Katastika.
19. *BAZZE*: pojam spomenut samo jednom, za označivanje privatne šume, na vodnjanskome području. Nije zabilježen ni u jednome pregledanom rječniku. Rekonstrukcija značenja nemoguća je prema Katastiku. Možda je riječ jednostavno krivo prepisana, ili se radi o omašci samog pisara Katastika?
20. *PRESICA*: presika, preseka; pojam koji prevladava na teritoriju Sv. Lovreča Pazenatičkog uvijek za označivanje privatne šume; jednom je upotrijebljen i na području Dvigrada za općinsku šumu koja je upravo tako nominirana: *Bosco chiamato Presica del comun*. D. Klen na osnovi vlastitih istraživanja povijesti Sv. Mihovila, feuda benediktinaca nad Limom, navodi podatak da se na tome području pojam presike upotrebljavao u značenju »umjetno uzgojene mlade šume radi dobivanja kolja i granja za gospodarske potrebe«. S obzirom na činjenicu da se Sv. Lovreč nalazi u blizini toga feuda, zaključuje da se takvo značenje može proširiti i na njegov teritorij.¹⁴ V. Mažuranić donosi podatak da se taj oblik kao toponim javlja u značenju »vallis, dolina, prodol...,« ali može značiti i »prosjek u šumi, put, među«.¹⁵

3.2. Motivi imenovanja šuma

3.2.1. Neimenovane šume

Preliminarno je potrebno napomenuti da nisu sve šume u da Canalovu Katastiku imenovane. Neke su samo »usput spomenute« – ali veoma precizno omeđene i locirane na kontradu, privatni posjed, uz navedeno ime i prezime vlasnika, u blizinu naseljenoga mjesta, ceste, obale rijeke i sl., često uz kratki, funkcionalni opis s opaskama o (ne)kvaliteti stabala, njihovoj veličini i starosti, veličini šumske površine, lošem ili dobrom održavanju, (ne)iskoristivosti itd.¹⁶ Primjerice¹⁷:

13 *Usp.* Šimunović 1986, 141.

14 *Usp.* Klen 1966–67, 14.

15 *Usp.* Mažuranić 1908–1922, 1106.

16 Jer katastik ne popisuje šume iz lingvističkih, nego ekonomskih razloga.

17 Primjeri koji se navode kroz cijeli rad preuzeti su iz Klenova izdanja da Canalova Katastika, slijedeći u cijelosti sve pravopisne neujednačenosti. Budući da je riječ o tekstu iz sredine XVI.

*Nel Monte Slatco sono cerri, et è bosco basso et rouinato;
ui sono in detto territorio diuerse stantie et boschi di roueri;
ui sono diuerse contradelle, conali, piciole et separate per il territorio doue
si potrà al presente tagliar stroppe doi in tremille de legne;
Vi sono le Cente intorno alla terra di san lorenzo;
Sopra i terreni di Vincenzo Soardi et consorti in contrada di Cisana;
Sopra i terreni di Zorzi maserazzo et consorti in contrada della marsiga;
Le costiere dell'Arsa principiando a Pouednizza fino al molin ditto Broz
sono in longhezza di doi miglia in circa et sono perfettissime legne;
Nella Valle dell'Arsa... è longa detta Valle quanto le costiere et le legne si
conducono per il fiume con le piatte. È Valle di bellissime et grose legne;
Sono diuerse stantie et xatice che non sono notade per esser picciole, et
pochissime;
Di Sopra la terra di Dignan dalla strada di Valle in su sono oltra i so-
pradetti boschi, molti comunali;
Sopra i terreni di Piero Melissa sotto la uilla sopra di Visignan;
In mauri di ms. Benetto Polesin tien Matio Vaizza itd.*

3.2.2. Nominirane šume

Imenovane šume dobile su ime na nekoliko načina: najčešće prema široko određenom vlasniku, dakle izražavanjem posjedovnosti (1), zatim prema nekom drugom toponimu (2), a najrjeđe prema opisu vlastita izgleda (3).

1. Vlasnik je mogao biti privatnik, bolnica, opatija, samostan, bratovština ili općina:

- a) Budući da je u najvećem broju slučajeva bila riječ o privatniku, najčešći motiv nastanka imena šume nalazio se u njegovu/njezinu imenu i prezimenu (ukoliko postoji), odnosno nadimku, ili samo prezimenu u pluralu. Dakle, ime šume najčešće je nastajalo prema antroponimu,¹⁸ primjerice:
- Xatica di Sfettina Sfettinich;*
Bosco di Martina di Disich;
Stantia di Antonio Pillato;
Xatica di donna Antonia Radarcizza;
Bosco di maestro Mariuzzi fabro;
Xatica di ms. Pier Antonio Scampichio;
Xatica di agnia Xagabria;
Bosco di Jelena cugnada di Mico chisischi;
Bosco di Zane di Zuan di Rozzo;

stoljeća, napisanom nestandardiziranim jezikom, uz upotrebu brojnih dijalektalnih oblika, ne samo iz romanskih već i slavenskih idioma, te uz navedene brojne toponomastičke (koje je ponekad nemoguće identificirati) i antroponimijske podatke, također romanske i slavenske provenijencije, zabilježene u neobičnim i neujednačenim grafijskim oblicima, kojima bi bilo teško ili gotovo nemoguće pronaći odgovarajuće ekvivalente u današnjemu hrvatskom jeziku, nijedan navod nije preveden.

18 Ovakve su formule u Katastiku bile najbrojnije; za ilustraciju, navodi se samo petnaestak primjera.

Verada del Mco Ms. Giacomo bragadin;
Xatica di Antonio belloglauaz;
Stantia di Martin Pozzimessa;
Bosco di Agnia Furlich del q. Matio Momich;
Bosco delli Malacarne;
Xatica di Paulinich fratelli;
Bosco delli boscouichi;
*Bosco degli Sandri itd.*¹⁹

- b) vlasništvo bolnice/prihvatišta:
Bosco dell'hospital di Parenzo.
- c) vlasništvo opatije, crkve, bratovštine (crkveni posjedi):
Boschi dell'Abbatia di S. Michiel in lemo delli venerandi Fratti di Sto Matia di Murano;
Bosco della chiesa di Parenzo;
Bosco della chiesa di san Sisto;
Bosco della chiesa di Sta. Maria Madalena;
Bosco della chiesa di Sta Pettenerla;
Bosco della confraternita di S. Benedetto di Valle itd.
- d) vlasništvo općine; »općinska šuma«:
Comunal di Val Castagna;
Bosco del Comun;
Ponta comunale;
Ponta Comuna;
Fratta del comun;
Prostimo del comun;
Bosco della comunità;
Grotta della comunità;
Pepellana della Comunità itd.

2. Prilično su rjedi bili primjeri kad je šuma bila imenovana prema toponimu: ojkonomu, oronimu, imenu uvale ili kontrade. Naravno, za XVI. stoljeće nije uvijek bilo moguće ustanoviti o kojoj se vrsti toponima radi, pogotovo kad je riječ o ojkonomima, te odnosu između ojkonima i nekoga drugog toponima, jer

¹⁹ Postojale su još neke specificirane pojedinosti, no one najvjerojatnije nisu lingvistički relevantne: u Katastiku je zabilježeno radi li se o običnim seljacima ili bogatijim/bogatim ili plemićkim obiteljima: *bosco delli Mci Nobili da ca quirini; xatica delli magnifici Nob. Da ca venier; verada del Mco Ms. Giacomo bragadin.* Ako je šumu posjedovalo više vlasnika, i to je uvijek navedeno: *xatica di ms. Geronimo Lucian et fratello; xatica di Marin Ferincouich et nepoti; xatica di donna Laura q. Aluise quarengi, et consorti; bosco di donna Betta sponza et consorti; bosco delli Gardini, Negrini et di Bertini consorti.* Zabilježeno je i kad je riječ o nasljednicima pokojnoga vlasnika: *bosco della heredità di Pierin de Papo; stantia delli heredi di Piero crai; bosco di Fior del q. Domenego di Fioretto; presica delli heredi del q. Biasio Saicoucich; stantie di Giacomo Doxe, del q. elia Ratco.* Također, ako je vlasnik bio biskup: *bosco di Loron di Monsigr. Reurmo Vescouo di Parenzo; bosco di Monsr. Rmo Vescouo.*

je nejasno je li naseljeno mjesto dobilo ime po, primjerice, imenu uvale, planine itd. ili je možda bilo obrnuto. Šume čije je ime bilo motivirano toponimom na kojem su se prostirale ili u čijoj su se blizini nalazile jesu primjerice:

Bosco in Daila (ojkonim);
Bosco di Smocouizze (ojkonim);
Ponta di Saline;
*Bosco di Muchiar longo*²⁰;
Bosco di canal martin;
Bosco di Monleme (oronim);
Ponta di Vestre (ime uvale);
Ponta di ronco bianco (oronim);
Ponta di Polari (ime uvale);
Ponta di Montauro (oronim);
Bosco di Sta Domenega (ojkonim);
Bosco di Pelegrin (ime uvale/luke).

3. Najrjeđi je motiv imenovanja bio deskripcija šume. Pronađeno je svega nekoliko takvih primjera koji se ponavljaju u različitim arealima:

Bosco grande;
Ponta negra;
Fratta Piccola.

Do sada je uglavnom bila riječ o onimskim konstrukcijama koje su se stvarale u malim, najčešće seoskim zajednicama. Može se pretpostaviti da među njima sigurno ima i onih koje su nastale tek u trenutku samoga popisivanja. Zato kod njih prevladava sintaktički obrazac tvorbe, tj. nizanje nekoliko razina obavijesti da bi funkcionalnost onimskog znaka bila potpuna, kao što pokazuju sljedeći primjeri:

Bosco della confraternita di S. Benedetto di Valle;
Bosco di Jelena cugnada di Mico chisischi;
Ponta comunale della Villa di San Lorenzo di Daila;
Bosco in contrada di Baricouaz;
Il bosco del comun della villa di sissan in contrada di canal;
Bosco in luoco ditto Bucarata di S. Stefano delli heredi del q. Pienich, et di ser Bonetto et Simonetto, et Michiel di Racizza;
Ponta dubaz tenuta per ms. Baldo Scampichio itd.

To upućuje na hipotezu, u stvarnosti potpuno neprovjerljivu i nedokazivu (ukoliko u Katastiku to nije navedeno), da su mnogi od tih referenata bili površinom relativno maleni i ne tako davno posadeni. Usprkos tomu, jezični oblici koji su te zemljopisne objekte imenovali, u danim su jezičnim zajednicama nedvojbeno bili funkcionalni, jer su uspješno lokalizirali referent i zadovoljavali govornikovu potrebu za orijentacijom u prostoru. Ako se funkcionalnost onimskoga znaka i sociolingvistički kontekst uzmu kao najbitnije odrednice poveza-

20 *Muchiar* »šumoviti pašnjak« (usp. Rosamani 1958).

ne s toponomastičkim postupkom, onda postaje moguće i takve oblike, neovisno o njihovu naizgled nezgrapnu obliku, nazvati toponimima.

Postojali su, međutim, i drukčiji jezični likovi, koji su nominirali nešto »drukčije« referente, velike i stare općinske šume u kojima su rasli stoljetni hrastovi,²¹ na koje je jezična ekonomija završila svoj utjecaj. To su bili jednostavni oblici, redovito zabilježeni bez dodatnih informacija o lokalitetu na kojemu su se prostirali i ustaljeni u jezičnoj zajednici, koji su u Katastiku zabilježeni sljedećim dvjema tipičnim romanskim formulama, a neki od njih su, u gotovo identičnim oblicima, posvjedočeni četiri stoljeća kasnije u *Prontuariju mjesnih imena Julijske Krajine* objavljenom 1917. godine i u Rosamanijevu *Rječniku julijskoga dijalekta* iz godine 1958:

a) APELATIV + *DITTO* / *CHIAMATO* + (prijedlog *DI*) + ONIM; naprimjer:

Bosco chiamato Presica;
Bosco del comun chiamato la frata;
Bosco communal chiamato Dobraua;
Bosco detto Gradisca;
Bosco chiamato Negrè;
Bosco chiamato Saluella;
Prostimo chiamato del Caconouo;
Prostimo chiamato di san Macario.

b) APELATIV + prijedlog *DI* + ONIM; primjerice:

Bosco di Fernè;
Bosco di Magran;
Bosco di Luzan;
Bosco di Farucian;
Bosco di Rumignan;
Bosco di Margana del comun;
Bosco di Sorè.

Vidljivo je da među njima ima nekoliko apelativa koji su postali onimi: *presika*, *frata*, *dubrava*.

4. ŠTO ZAKLJUČITI?

Analiza je pokazala da je motivacija imenovanja šumskih površina u da Canalovu Katastiku imala svoje korijene u:

1. izražavanju posjedovnosti (najčešće antroponimom);
2. ubiciranju prema nekom drugom imenovanom geografskom objektu (ojkonimu, oronimu, toponimu općenito);
3. deskripciji (mala, velika, crna).

²¹ Što se može sa sigurnošću tvrditi, jer neke od tih šuma postoje i danas.

Šume su, prema tome, kao i ostali zemljopisni objekti dobivale svoje ime, jer je u sociolingvističkom kontekstu pojedinih zajednica za to očito postojala potreba. Dovoljno se prisjetiti broja od 23 leksema koji su se na nevelikom istarskom poluotoku upotrebljavali u značenju »šume« u XVI. stoljeću. Međutim, u toponomastičkome se sustavu obično ne navodi onim koji bi bio specijaliziran za referiranje na šumska područja, iako je njihova važnost govornicima neke jezične zajednice neupitna. U skladu s načinom tvorbe ostalih onima, može se smatrati da je za označivanje imena šuma u toponomastici odgovarajući pojam hilonim²². Hilonimi su potkategorija toponima i nalaze se na istoj razini s ojk-onimima, oronimima, limnonimima itd.

Budući da se u ovom radu polazi od teze koju je u svojoj knjizi *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka* razložio V. Skračić, da je, kad je riječ o identifikaciji u prostoru s pomoću jezičnoga lika, uvijek riječ o toponimu,²³ hilonimi se predstavljaju kao potkategorija ravnopravna ostalima. Unatoč tomu što je njihova forma ponekad bila dugačka sintaktička konstrukcija, koja je u literaturi ponekad nazivana diskursivnom toponomastičkom sintagmom²⁴, ona je u danim jezičnim zajednicama s jedne strane, ispunjavala svoju najbitniju funkciju, dakle, identificirala objekt u prostoru, a s druge strane, očito samim govornicima predstavljala bitne referente, jer su imali potrebu da ih imenuju. Povećanjem stupnja frekvencije upotrebe hilonima u govoru moglo je doći, a za značajan broj i jest dolazilo, do skraćivanja tih složenih likova. To dokazuju jednostavni oblici koji su također posvjedočeni u da Canalovu Katastiku. Oni identificiraju referente koji nisu izgubili svoju važnost za jezičnu zajednicu, pa su i mnogo kasnije zabilježeni gotovo identičnim izrazom. No, to je već neka druga, dijakronijska, tema.

22 Prema gr. ὕλη »šuma; drvo; grmlje«, uza punu svijest o filozofijskoj »opterećenosti« pojma čije je drugo značenje »tvar, materija« i prema kojem su skovani brojni pojmovi iz filozofije (hiloizizam, hilogeneza, hilizam, hilemorfizam itd.).

23 *Usp.* Skračić 1996, 65. Zato autor odbacuje pojmove »makrotoponima«/»mikrotoponima«. Prema njegovim tezama, svi nominirani objekti zabilježeni u da Canalovu Katastiku mogu se smatrati toponimima, odnosno hilonimima, a ne topografskim apelativima ili toponimnim označnicima. Budući da se za mnoge oblike zabilježene u da Canalovu Katastiku može pretpostaviti »recentnost ili prigodnost imenovanja«, postavlja se pitanje je li tu uopće riječ o »pravim« onimima ili o sintagmatskim konstrukcijama koje nisu bile imena. Na njega je moguće odgovoriti pozivajući se na dihotomiju sinkronijskog i dijakronijskog pristupa, i smatrajući najrelevantnijom odrednicom, koja je povezana s toponomastičkim postupkom, funkcionalnost određene »onimske sintagme« u nekoj (jezičnoj) zajednici: u određenom vremenskom isječku (u ovom slučaju godina 1566.) ove su »sintagmatske konstrukcije« ispunjavale svoju glavnu funkciju – identificirale i locirale objekt. Time su postizale uporabnu vrijednost u jezičnoj zajednici i zato se, bez obzira na svoj oblik, mogu smatrati imenima. Ukoliko objekt nije izgubio svoju važnost za tu zajednicu, intenzivnijom upotrebom i djelovanjem jezične ekonomije kroz neki (relativno dulji) vremenski period, ove su se konstrukcije reducirale, dok konačno ne bi poprimitile »okamenjeni« i ustaljeni oblik. Iz navedenih razloga bilo bi nemoguće tek te »stare« i »konzervirane« oblike smatrati imenima.

24 *Usp. npr.* Šimunović 1972, Šimunović 1986.

Izvori, rječnici i literatura

- D. ALBERI, *Istria: Storia, arte, cultura*, LINT, Trieste 1997.
- V. ANIĆ, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb 1991.
- B. ANDREOLLI & M. MONTANARI (ur.), *Il bosco nel Medioevo*, Editrice CLUEB, Bologna 1988.
- G. BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1856. (pretisak iz 1971, Editore Martello, Milano).
- J. BRATULIĆ & P. ŠIMUNOVIĆ (ur.), *Prezimana i naselja u Istri*, sv. I–III, Pula–Rijeka 1986.
- V. BRATULIĆ, »Zatke« i »zatkari« u XVI. stoljeću u Istri, u: *Jadranski zbornik. Prilozi za povijest Istre, Rijeke i Hrvatskog Primorja*, Rijeka – Pula 1960, str. 307–310.
- C. D. BUCK, *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, The University of Chicago Press, Chicago – London 1949.
- T. CAPPELLO & C. TAGLIAVINI, *Dizionario degli etnici e dei toponimi italiani*, Patron Editore, Bologna 1981.
- B. CLERI (ur.), *Adriatico. Un mare di storia, arte, cultura*, sv. I, Maroni, Ancona 2000.
- M. CORTELAZZO & P. ZOLLI, *Dizionario etimologico della lingua italiana*, sv. I–IV, Zanichelli, Bologna 1979–1988.
- G. FRAU, *Dizionario toponomastico del Friuli–Venezia Giulia*, Istituto per l' Enciclopedia del Friuli–Venezia Giulia, Udine 1978.
- J.–L. GAULIN, *Tra silvaticus e domesticus: il bosco nella trattatistica medievale*, u: B. ANDREOLLI & M. MONTANARI (ur.), *Il bosco nel Medioevo*, Editrice CLUEB, Bologna 1988.
- O. GORSKI & N. MAJNARIĆ, *Grčko–hrvatski ili srpski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb 1983.
- P. KANDLER, *Notizie storiche di Pola*, Poreč 1876.
- D. KLEN, *Katastik gorivog drva u istarskim šumama pod Venecijom sastavljen od Fabija da Canal, godine 1566*, Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci XI–XII, 1966–67, str. 5–88.
- D. KLEN, *Fratrija: feud opatije Sv. Mihovila nad Limom u Istri i njegova sela (XI–XVIII. st.)*, izdanje JAZU, Rijeka 1969.
- J. MAREVIĆ, *Hrvatsko–latinski enciklopedijski rječnik*, sv. II, Školska knjiga, Zagreb 1997.
- J. MAREVIĆ, *Latinsko–hrvatski enciklopedijski rječnik*, sv. I, Marka – Matica hrvatska, Velika Gorica – Zagreb 2000.
- V. MAŽURANIĆ, *Prinosi za hrvatski pravno–povijesni rječnik*, JAZU, Zagreb 1908–1922.
- D. OLIVIERI, *Toponomastica veneta*, Leo S. Olschki, Firenze 1977.
- G. B. PELLEGRINI, *Toponomastica italiana*, Ulrico Hoepli Editore, Milano 1990.
- Prontuario dei nomi locali della Venezia Giulia*, Reale Società geografica italiana, Roma 1917.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb
- Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža & Školska knjiga, Zagreb 2000.
- E. ROSAMANI, *Vocabolario giuliano*, Cappelli Editore, Bologna 1958.
- P. SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, sv. I–IV, JAZU, Zagreb 1971.
- V. SKRAČIĆ, *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Književni krug & Matica hrvatska – ogranak Zadar, Split 1996.
- V. SKRAČIĆ, *La distribuzione dei toponimi italiani e croati sulle isole zaratine*, u: B. CLERI (ur.), *Adriatico. Un mare di storia, arte, cultura*, sv. I, Maroni, Ancona 2000.
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Toponimija otoka Brača*, Supetar 1972.
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Istočnojadranska toponimija*, Logos, Split 1986.
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Istra u ogledalu svojih zemljopisnih imena*, u: *Dometi*, br. 6–7, Rijeka 1991, str. 365–380.
- N. VISKOVIĆ, *Stablo i čovjek. Prilog kulturnoj botanici*, Antibarbarus, Zagreb 2001.

*I nomi dei boschi nel Catasticum Fabii de Canali provisoris
super lignis in Histria et Dalmatia dell'anno 1566.*

Il contributo esamina un tema toponomastico finora poco studiato: motivazione nella denominazione di boschi. Come materiale (*corpus*) per l'analisi è stato scelto il catastico redatto nel Cinquecento dal Provveditore veneto sopra i boschi Fabio da Canal, nel quale sono menzionati 669 boschi. L'analisi è stata eseguita su due livelli: prima sono esaminati i lessemi attestati nel significato del »bosco«, poi i nomi dei boschi sono inquadrati nelle varie categorie in riguardo al motivo che stava nella base del loro principio.

Ključne riječi: imena šuma (hilonimi), toponimija, filološki izrazi, motiviranost (lingvistika)
Parole chiave: nomi dei boschi, toponimia, espressioni filologiche, motivazione (linguistica)